

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

תלגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: רבי מרדכי יפה בעל הלבושים

השולחן ערוך על פי פסקי בני אשכנז, אלא שכעבור זמן הוא שומע כי מורו ורבו רבי משה איסרליש זצוק"ל הוציא ספר הגהות על פי פסקי האשכנזים, ושוב הוצרך למשוך את ידו ולהפסיק את חיבורו.

והוא מוסיף וכותב, שאחר שהשולחן ערוך סידר את שולחנו ובא הרמ"א ופרש עליו את מפתו, עדיין היה חסר השולחן מלח, לתת טעם לכל פסק ופסק. כי סדרו של השו"ע שכתב ההלכות ללא טעמיהם, לעומת הבית יוסף שיש בו טעמים על כל הלכה, על פי דברי הראשונים בארוכה, אך בשו"ע לאהבת הקיצור לא כתב שום טעם. ובאתי חשבון מכיון שדברי הטור והבית יוסף ילמדו רק תלמידי חכמים מופלגים היודעים את מקור ההלכה מדברי חז"ל, לעומתו השולחן ערוך הקצר נכתב לכל ישראל, ומה יהיה אם אין בהם טעם, הרי הכל תפל מבלי מלח, ולא עוד אלא שכשאין יודעים טעם הדין, קשה מאד לזכור את עצם הפסק דין, כשיודעים את הטעם זוכרים את הדין.

[כדברי הגמרא בניה דף כד. אמר אביי: צורבא מרבנן דאמר מילתא, לימא בה טעמא דכי מדרכו מדכרו ליה מידכר". שעל ידי נתינת הטעם הוא יזכור יותר טוב את ההלכה. וחכם משה צדקה שליט"א הביא לזה ראיה מהיית שיש בו תכונה שהאב משכח והבן מפקח, כלומר האוכל זית גורם לשכחה ואילו השמן היוצא ממנו פועל לזכירה, וכיצד יכול להיות שתי הפכים בדבר אחד? אלא הוא הסביר: שאם לומדים דבר בשטחיות אזי אינו נשמר, ואדרבה משתכח מהלב אך אם אדם כותש את עצמו בעיון רב, כדי להבין כל דבר, בזה זוכה לזכור תלמודו].

ולכן רבי מרדכי יפה חיבר את חיבורו ההלכתי המשלב בין ההלכה והטעמים של הראשונים.

צניעותו:

על חסידותו וצניעותו יעיד המעשה הבא כפי שמביא מרן בעל ה"חפץ חיים" בספרו נדחי ישראל (פרק כ"ג): "ונמצא בספרים על הגאון בעל הלבוש, שלכך זכה מן השמים לעשות החבורים הנחמדים שלו, והם ספרי הלבושים, שפעם אחת בימי בחורותו היה לו נסיון גדול, שבא אצל דוכסית אחת לסחור סחורה, ופתתה אותו לעבירה, ולא היה לו שום מקום להימלט ממנה, שהיה חצרה סגור, אם לא תחת מקום בית הכסא, וביזה את עצמו ונס ונמלט דרך אותו המקום הבזוי הנ"ל, והיה לבוש אז בכמה מיני בגדים, וימאס וילכלך את כולו, ולכך זכה אח"כ מן השמים לחיבור הלבושים".

המשך של הסיפור נשמע מפיו של רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל, משרידי דור דעה של חסידי ברסלב בדור הקודם. בצעירותו למד עמו בישיבה בחור עילוי, שהתברך בתואר זיו פנים מרשים במיוחד. על סף התפרצותה של מלחמת העולם הראשונה הגיעו הורים רבים לישיבה כדי להשיב את בניהם הביתה. כך הגיע באחד הימים אף אביו של אותו בחור. למראה פני האב נדהמו הבחורים על השינוי הרב בין מראה האב לחזות הבן. בעוד הבן היה גבה קומה ובעל פנים עדינות ומאירות – היה אביו אדם גוף וגוון פניו שחור כפחם. מרוב השתוממותו פנה ר' לוי יצחק לאותו בחור ותמהה בפניו. הלה השיבו שהוא מצאצאי ר' מרדכי

השבוע יום ג' אדר חל יום ההילולא של רבי מרדכי יפה בעל הלבושים זת"ב, נודע בשם "בעל הלבושים" על שם עשרת חלקי ספרו "לבוש מלכות", שכולם מזכרים במגילת אסתר. על פי הפסוק "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות: תכלת וחור ועטרת זהב גדולה, ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה" – כך הם שמות חמשת ספריו ההלכתיים על ארבעת חלקי הטור: לבוש התכלת, לבוש החור, לבוש עטרת זהב, לבוש הבוץ והארגמן, לבוש עיר שושן. ההלכות של יום חול נקראים "לבוש התכלת" על שם מצות ציצית שנוהגת תמיד. "לבוש החור" נקראים דיני שבת ויום טוב מסימן רמ"ב עד סוף אורח חיים. שלובשים בהם בגדי לבן שהם בחינת "חור". "עטרת זהב גדולה" הם הלכות יורה דעה, על שם שהרב הפוסק בהלכות יורה דעה לבוש כמלך בכתר הרבנות. "לבוש בוץ וארגמן" – הוא על הלכות אבן העזר, כמו שנהגו הנשים בארץ ישראל ללבוש בגדי בוץ, ובבבל צבעונים. "עיר שושן" על חושן משפט, כשאין חולקים האנשים זה עם זה, שולחים שושנים ופרחים זה לזה.

בנוסף חיבר עוד חמשה "לבושים" בעניינים שונים:

לבוש האורה - על פירוש רש"י לתורה.

לבוש פנת יקרת - על מורה נבוכים לרמב"ם.

לבוש אבן יקרה - פירוש על חיבורו הקבלי של רבי מנחם רקנאטי על התורה.

לבוש אדר היקר - על הלכות קידוש החודש לרמב"ם בספר זה וראים את ידיעותיו האסטרונומיות.

לבוש שמחה ושושון - ספר בענייני דרוש.

בהקדמת ספרו לבוש מלכות פתח: "אמר התופר", ובו הוא מספר כיצד נתגלגל ממדינה למדינה בגזירת גירוש מארץ מולדתו והוצרך לעזוב את פראג וקראקא שניהן שם ברבנות, עד שהגיע לונציה שבאיטליה ושם לא היתה לו אפשרות להקים ישיבה, ואראה גם עירום אני, לכן החלטתי לתפור בגדים חדשים ולבושים, שבהם אזכה להרביץ תורה בחיי ולאחר מאה ועשרים, והתבוננתי באיזה תחום חסר לכלל ישראל ספר שיצטרכו לתפור להם לבוש.

והנה, כשיצא ספר הטור עם הגהות הבית יוסף, רבים נתקשו להוציא ממנו את ההלכה הפסוקה, לכן החליט רבי מרדכי יפה להוציא ספר, המפרט כל הלכה והלכה על פי ספר הבית יוסף, ואכן החל בכתובת הספר. אלא שלפתע נתפרסם בעולם שיצא ספר השולחן ערוך, והוצרך לגנוז את ספרו. ואמר: "כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה". כי מי לנו כמו הבית יוסף שהוא עצמו יודע כל ארבעת החלקים על בורים.

כעבור תקופה ראה כי עדיין ספר זה לוקה בחסר, כי הספר מתאים רק לספרדים כי השולחן ערוך פסק לפי הכללים שלו שהולכים אחר הרי"ף והרמב"ם, ומה יעשו האשכנזים ההולכים בתר הרא"ש וחביריו. ולכן הוא החל בחיבור חדש הגהות על

יפה בעל הלבבושים, וסיפר לו את כל אותו סיפור. והוסיף הוא, שר' מרדכי התפלל באותה שעה שעמד בניסיון, שכל עשרת הדורות הבאים שיצאו הימנו – יהיו מכווערים למראה, כדי שלא יגיעו לידי נסיון בשל יופיים החיצוניים... וסיים אותו בחור: עשרת הדורות הסתיימו אצל אבי – ואילו ממני מתחיל הדור האחד עשר!

חשיבות עניית אמן:

בספר שומר אמונים (ח"ב עמ' רנ"ג) מביא מעשה על הגאון רבי מרדכי יפה, שבאו אליו מקהילת פוזנא שיבוא וישמש להם לרב, כיון שהיה בקי גדול הן בתורת הנגלה והן בתורת הנסתר, הסכים הרב אך ביקש שמכיון שעדיין לא למד את חכמת עיבור החודש, והיחיד הידוע חכמה זו הוא רבי יצחק אבוהב הגר באיטליה, על כן אסע מקודם ללמוד ממנו חכמה זו ואחר כך אבוא אליכם. ואכן נסע ובמשך שלשה חודשים למד אצל החכם אבוהב את כל החכמה, באר היטיב כאשר רואים את חכמתו בספרו לבוש אדר בהלכות ראש חודש.

והנה לקראת סוף ימי לימודו קרה מקרה, שהיה שם תינוק אחד בן הרב החכם אבוהב לערך בן ה' שנים ואכל התינוק פרי אחד ובירך בורא פרי העץ בקול רם, וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק והגאון מו"ה מרדכי יפה לא ענה אמן שלא במתכוין (ונפסק בשו"ע סימן רט"ו סעיף ג' שיש לענות אמן על ברכת קטן משהגיע לגיל חינוך, עי' מה שניצין בזה בהמשך בשם יביע אומר). וכאשר ראה הרב אבוהב שלא ענה אמן על ברכת התינוק, כעס עליו בכעס גדול ונידה אותו, והרב מרדכי יפה מלשנים יום כפי הדין שנידה הרב לתלמיד. ואחר כך בא הגאון ר' מרדכי יפה ורצה לפייס את רבו ולא היה רוצה למחול לו ואמר לרבו: רבינו ימחל אדוני ויאמר לי מה פשעי ומה חטאתי נגדו ומה חרי האף הגדול הזה? השיב לו החכם: ידוע תדע שאהבה גדולה ושלמה שאינה תלויה בדבר אהבתך יותר מבני, אבל תדע שהיית חייב מיתה בשעה שלא ענית אמן על הברכה של התינוק (וראיתי שהחיד"א כותב בספרו ציפורן שמיר סימן ב' סק"ז: אמרו חכמים כל המבטל קדיש וברוך הוא וברוך שמו ואמן יהא שמה רבא, גורם למעט העטרה וחייב נידוי, עד שישבו ויביא קרבן לפני הצדיקים לעתיד לבוא), אמנם אני מוחל לך רק בתנאי שבכל מקום ובכל קהילה שתהיה בה תדרוש בריבים ותודיע להם את החטא והפגם הגדול של מי שאינו עונה אמן על ברכה ששומע מישראל.

ותספר להם המעשה שהיה במדינת ספרד, שהיו גוזרים גזירות על היהודים שם, והיה שם יהודי צדיק שהיה מקורב למלכות וכל פעם היה ניגש למלך ומבטל את גזירותיו נגד היהודים.

עד שפעם אחת היה אצל המלך והוצרך להתפלל מנחה, הלך לקרן זוית ונעמד שם להתפלל מנחה, בינתיים הגיע הכומר וכשראה את היהודי מתפלל, אמר למלך שהוא רוצה לברכו ושכל הנוכחים יענו אמן על ברכתו, ואכן כולם ענו אמן מלבד היהודי שהיה באמצע תפילתו. ראה זאת הכומר והחל לצעוק, שהברכה שהוא בירך את המלך לא תקיים, כיון שהיהודי לא ענה אמן על ברכתו, כעס מאוד המלך וציוה להרוג את היהודי מיד בשחיטה ה' ירחם, ולאחר מכן גירש את היהודים מארצו.

חבירו של החסיד אשר ידע והכיר את גודל צדקותו, התפלא מדוע נענש באופן כל כך חמור, והיה מתענה ובוכה שיודיעו לו מן השמים על מה נענש אותו חסיד.

יום אחד נגלה אליו אותו חסיד בהקיש ואמר לו, דע לך מימי לא עשיתי שום עבירה רק הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ורוב העולם אינם נזהרים בעוה"ר בזה החטא, שפעם אחת עשה בני הקטן ברכה על הפת, ושמעתי ולא ענית אמן על הברכה, ולכן נענשתי שבעמדי לפני מלך בשר ודם לא ענית אמן על ברכת המלך ויחר אף המלך מאד, באותו שעה בית דין של מעלה דנו אותי על שלא ענית אמן על ברכת בני, לכן אתה חביבי, תספר באזני בנך וכן בנך לכל באי העולם את המעשה הזה ותזהירם על עניית אמן. ופרח לו איש האמת החסיד. ואחר שסיפר החכם הספרדי הרב אבוהב את המעשה הזה לרבי מרדכי לבושים, ביקש ממנו שהמחילה לחטאו תהיה רק בתנאי שישפר המעשה הזה.

בשו"ת יביע אומר (ח"ח סימן כ"ה) מציין למעשה הזה, ומעיר עליו שתי הערות אחת, שבמעשה כתוב שהילד שבירך היה בן חמש, ואין לומר כן כיון שעדיין לא הגיע לגיל חינוך שחייב לענות אמן על ברכתו, אלא צריך לומר, שהיה יותר גדול. ודבר שני, והנה בספרים שהובאה מעשיה זו, כתוב, שהלבוש היה אז עוסק בדברי תורה ולכן לא ענה אמן, ואם הדבר כן, מה הרעש הגדול שהרעיש עליו מהר"י אבוהב, והרי י"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמ"ש האשל אברהם מבוטשאטש (סי' רטו ס"ב), כי מה שהחמירו

בזה על מי שאינו עונה אמן אחר ברכה, לא שייך זה במי שטרוד בעיון או בשיחה בדברי תורה, שהגם שרשאי לענות אמן, מ"מ הרי שייך בזה העוסק במצוה פטור מהמצוה, וטרדא כזאת פוטרת אף מחיוב מצוה דאורייתא, וכ"ש עניית אמן דרבנן.

הקפדתו:

בספר מדור לדור (ליפסון ח"ב עמ' 121) מביא מעשה נורא על רבינו השאגת אריה שבערוב ימיו התמוטט עליו ארון ספרים, וכשחילצוהו מבין עמודי הספרים סיפר שהמחברים שהשיג עליהם תבעו את כבודם, ומשעה שהיה מונח תחתם ועד שהוציאו מפאילה לאורה, התפיש עם כולם, פרט ללבוש שהקפיד עליו ולא אבה סלוח, ובגינו אמר, אפטר מן העולם, וכך הווה. ואמר השאגת אריה לבעל הלבוש: וכי אינך מפחד ממני הרי "אריה שאג מי לא יירא" (שמו היה אריה לייב)? השיב לו בעל הלבוש: "מי לא יירא" מ"י ראשי תיבות: מרדכי יפה לא יירא.

מעשה דומה לזה הובא בכתב יד של החכם האיטלקי המפורסם רבי שבתי אלחנן מן הזקנים (פורסם בגליון אליבא דהילכתא גליון 59), על הגאון בעל פרי חדש שכיודע שבספרו פרי חדש חלק לפעמים על הבית יוסף והרמ"א באמרו "שהמחבר וכל האחרונים טעו בזה" (פרי חדש סי' ש"ט ט"ו). כמו כן קרא תגר על חומרות יתירות שנגזרו אחר חתימת התלמוד, "אין לנו לגזור גזירות מדעתנו בדבר שלא נזכר בתלמוד..." (שם סי' כ"ז א', סי' ל"ז א', סי' ל"ב ו', סי' נ"ח ט"ז). וביורה דעה (סימן ק"ה סס"ק לב) כתב: ולאפוקי מהלבוש ההופך ומבלבל לשון וכונת המחבר. ע"כ.

כאשר הגיע הספר 'פרי חדש' לרבינו מצרים, החליטו לאסור את הקריאה בו ולהחרים את הספר. כמובא בספר שו"ת 'גינת ורדים' (ח"א סי' ו') לר' אברהם הלוי ממצרים: "עובדא הוה בצורבא מרבנן דהוה חריף טובא... וחייבר ספר על טור יו"ד וכו' ופריו חדש. ובבוא הספר למצרים מצאו ששלח רסן לשוננו לדבר תועה על גדולי ישראל וכו' ועל רבנו בית יוסף וכו' וכתב עליו שטעה, כדבר איש על תלמיד קטן וכו' וקבצו חכמי ישראל וגם גרים הנמצאים מארץ אחרת ועלתה הסכמתם לבלתי שלוח יד במחבר בעצמו, לא בנגידא ולא בשמתא וכו' וספריו הנמצאים פה במצרים שיקעו בבנין, וגזרו והחרימו שלא יקרא אדם בספר הלז לא קריאת ארעי ולא קריאת קבע וכו'. וכתבו ההסכמה הזאת עליהם".

אולם הרב גינת ורדים ביטל את החרם לאחר פטירתו של בעל הפרי חדש, וקיבל את הסכמותיהם של רבני הדור מירושלים, חברון ואמסטרדם. ובסופו הספר התקבל בתפוצות ישראל ללא עוררין וברוב מהדורות השולחן ערוך, זכה גם ספרו למקום מכובד יחד עם שאר נושאי הכלים. כיום משמש ספרו כאחד מספרי היסוד בפסיקה ההלכתית.

ובכתב יד הנזכר מובא מעשה נורא על הפרי חדש, שלילה אחד בחלומו הוא רואה שנפתחו לו שערי שמים וכיתות מלאכים לוהטים אותו, וירא כסא עם רבי יוסף קארו עליו ומאתיים מלאכים נושאים כסאו (כנראה בגלל שמרן מאתיים רבנים נסמך זכה שמאתיים מלאכים נשאו את כסאו), וירא ר' חזקיה די סילוה ואמר למלאכי השרת: מי הוא זה, ואמרו לו: בר פלוגתיך. וציוה רבי יוסף קארו שיכונן את הפרי חדש. ויצעק ויאמר נענית לך, והשיב לו רבי יוסף קארו: מחול לך. וכך היה עם עוד כמה גדולי פוסקים שחלק עליהם הפרי חדש. עד שבא בעל הלבוש וציוה ללקותו מכת מרדות, ושאל ממנו מחילה, ואמר לו איני מוחל לך על שחרפתני והלכת אצל כל בני עירך לומר תדעו שזה החייט לא תפר המלבוש היטב, וזה חירוף שלא ניתן לימחל, ונסתלק באומרו איני מוחל לך. ויקץ הרב פרי חדש והתענה ואחר ג' ימים נפטר.

בספר הצדיק ר' יוסף זונדל מסאלנט (עמ' ק"ג) הביא בשם הגר"ח מואלאז'ין: אחד עשה שאלת חלום מדוע לא למדו הפ"ח מ' שנה [כנראה בגלל החרם של רבני מצרים], והשיבו על שקרא ללבוש חייט.

כמו כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י בספרו כל החיים (מערכת פוסקים מערכת י אות ע"א): שמעתי מעשה נורא על הרב השקדן בתורה בעל שמחת יאודה ז"ל וכו' ולא היה מביט בספר הלבוש ובענין אחד דהיה שם מפורש נפל הספר עליו והכה, ונבהל על זה, ואז מאותו יום היה קורא בו בכל דבר וכו' כן סיפר לי הרב מר בריה וכו'. עכ"ל.

זכותו תעמוד לנו ולכל כלל ישראל לדבר ישועה ורחמים.

לשמיעת השיעור בעניינו של רבי מרדכי יפה, יש להתקשר

0772618021 ולהקיש 52